

Türkolog ve Bizantolog
GEZA FEHER'İN HAYATI VE ESERLERİ

1890-1955

Dr. PHIL. HÂMİT ZÜBEYİR KOŞAY

Tecessürle haber aldığımızı güre, kavimler göçü çağını ve doğu Avrupa tarihini Bizans, İslâv, Arap, Acem kaynaklarına ve kazılara dayanarak aydınlatmaya çalışan bu bilgin 1955 Paskalya'sında hayata gözlerini yummuştur. Onun eserlerinden bir kısmını Türkçeye çeviren mesai arkadaşı sıfatıyla hayatını ve eserlerini hülâsa şeklinde tanıtmayı bir borç biliyorum.

Géza Fehér 1890 Ağustos ayının 4 ünde *Kunszentmiklos*'da Doğmuştur. Orta tahsilini *Kiskunhalas*'da bitirdikten sonra 1909 da *Debresen* şehrindeki Ref. Yüksek Okuluna intisap etmiş ve *Darko Yenö*, *Láng Nándor* ve ve *Pápay József* gibi tanınmış profesörlerden ders almıştır. 1913 de Macarların ana yurdu hakkında hazırladığı "*Atelkuzu területe es neve*-Etelközü sahası ve adı "adlı tetkiki" Századok-Asırlar" adlı dergide intişar etmiştir. Fehér bu eseriyle Felsefe Doktoru unvanını kazandıktan sonra aynı senede Latince, Yunanca ve Macarcadan Gimnazium öğretmenliği diplomasını aldı. 1913-14 yıllarında "*Szepsiszenyörgy*"de öğretmen vekili olduktan sonra "*Szabadka*" şehrine aslı öğretmen olarak atandı. 1916-17 yıllarında I. Cihan harbi sırasında askerlik hizmetini ödedikten sonra yarım yıl kadar İstanbul'daki Macar İlim Enstitüsünde çalıştı. Buradan döndükten sonra Paytaht kütüphanesinin doğu eserleri şubesinde vazife gördü. Tekrar gimnazium öğretmeni oldu. Arada bir çok önemli filolojik ve tarihi makaleler yayınladı. 1921 de "*Bulgarische Ungarische beziehungen in den V-XI. Jahrhunderten*" adlı eseri çıktı. Bu eser bu güne kadar önemini muhafaza etmekte ve adı geçen asırlar için ihmal edilmez bir müracaat kitabı vasfını taşımaktadır Bir sene sonra tedkikatını genişletmek için Bulgaristana gitti. Arkeoloji enstitüsünde verdiği bir konferansta *Madara* kaya kitabesinin anlaşılabilceği fikrini müdafaa etti ve heykelin altında hafriyat tavsiye etti. Bulgar ilim muhitleri kendisinin burada çalışabilmesi için bir iskele kurdular ve bu suretle kitabenin çözülmesi kolaylaştı. Araştırmalarının neticesi

Bulgarca ve Macarca olarak daha sonra Bulgarca ve Almanca olarak monografi halinde intişar etti. Fehér Madara'da uzun seneler süren kazılara iştirak etti ve Bulgar Türklerinin medeniyetine ve Eski Bulgar ve Macar münasebetlerine dair pek çok eser yayınladı. Bulgar Türklerinin *Madara* ve *Aboba-Pliska* daki merkezlerinden başka *Krika*, *Kalugersa*, *Mumcilar* ve *Endje*'de araştırmalarda bulundu. Bunların sonuçları Bulgarca, Fransızca, Almanca, Macarca ve Türkçe olarak intişar etti. 1924 senesinde Debresen üniversitesinin "Bizans Tarihi Edebiyatının Filolojik tedkiki" sahası için doçent ve 1931 de aynı üniversitede öğretim görevlisi profesör ünvanını kazandı. Bulgar meclisi eski Bulgar tarihine yaptığı hizmetlerden dolayı resmen teşekkür etti ve nakdi mükâfatı verdi. Bulgar Akademisi ve Arkeoloji Cemiyeti asli üyeliklere seçti. *Rusze* müzesine adını verdiler. Bulgar-Türk medeniyetine ve eski Bulgar tarihine yaptığı hizmetlerin bir neticesi olarak 5 ve 10 leva'lık paraları Fehér'in çözdüğü *Krum han*ın Madaradaki atlı heykel kabartması ile süsleyerek bastılar. Avusturya, İtalya, Sırbistan, Romanya ve Yunanistanı, İran ve Irak'ı dolaşarak bir çok konferanslar verdi. 1937 de İstanbuldaki Türk Tarih kongresinde "*Bulgar Türkleri'nin, Macarların ve Akrabalarının kültürleri*", adlı bir konuşma yaptı. 1944 de İstanbul'a gelerek Ayasofya ve Topkapı sarayı müzelerinde çalıştı. Elyazısı halinde kalan bir eseri Türk halklarının ok ve yaylarından bahs etmekte ve bir çok yeni görüşleri ihtiva etmektedir. 1948 den itibaren Macar Milli Müzesinde arkeolojik eserler üzerine çalıştı ve Macaristan toprağında yaşayan slavların ethnik durumları üzerine bir korpüs hazırladı. *Zala* kalesinde, *Pribina* Pannonia prensliğinin merkezinde hafriyat yaptı.

Fehér Gézanın eserlerindeki esas tez şudur:

VII. asra kadar Doğu Balkanlardaki Slavlar bir devlet kuracak seviyede değildiler. Türk-Bulgar'ların aralarına girip katılmaları sayesinde ancak bir devlet kurabildiler, Muasır Doğu-Avrupa içtimai ve iktisadi medeniyet seviyesi batıya nazaran çok yüksek idi. Türk kavimler göçlerini büsbütün ayrı zaviyeden ve bitaraf olarak tedkik gereklidir.

Muarızları Fehér'i Bulgar Türkleri lehine, Slavlığın medeni seviyesini alçaltmakla ittiham etmektedirler. Fakat Budenz, *Munkácsi*, *Gombocz* gibi değerli alimler de aynı kanaate vardıkları için bu hakikat hiç bir zaman örtülemeyecektir.

Géza Fehér'in çıkmış eserleri (Eksik Bibliyografya)

- 1 *Atelkuzu területe és neve*. Etelkuzu sahası ve adı. Századok 1913.
- 2 *Mordvin határozók*-Mordvin zarfları. Nyíltud. közl. 1916.
- 3 *Megiégyzések a Theophanes Continuatus néven ismert történeti mű keletkezéséhez*-Theophanes Continuatus adına izafe olunan tarihi eserin zuhuruna dair mütalealar. Egyet. Phil. Közl. XLI/1917/27-37; 288-296.
- 4 *Die auf Skythian bezüglichliche Daten der Ungarischen Kroniken*. KcsA. I. 1921.
- 5 *Die Petschenegen und die ungarischen Hunnensagen*. KcsA. I. 1921, 123-140.
- 6 *A bolgár nép östörténete*-Bulgar kavminin eski tarihi. Turan IV/1921/19-36.
- 7 *Bulgarisch-ungarisches Beziehungen in den V-XI. Jahrhunderten*. Bp. 1921.
- 8 *Ungarns Grenzen im IX. Jahrhundert*. Ung. Jb. 1922.
- 9 *Magyarország határai Konstantinos Porphyrogennetos szerint*. Száz. 1923 - Konstantinos Porphyrogennetos'a göre Macaristan sınırları.
- 10 *Az Ösbolgarok műveltsége*-Eski Bulgarların medeniyeti. Szófia, 1924.
- 11 *Az Ösbolgar műveltség emlékei*. Szófia, 1925, Izv. Balg. Arch. Inst. III. - Eski Bulgar medeniyeti hatıraları.
- 12 *A madarai lovasrol*. Szofia, 1925. - Madara suvarisi hakkında.
- 13 *A bolgar egyház hatása Magyarországon*. Sb. Zlatarski. Szófia. 1925. 485-498. - Macaristana Bulgar kilisesinin tesiri.
- 14 *Az első bolgar fejedelmek névlajstroma*. Godisn. na Balg. Narodn. Muzej. Szofia. 1926 - İlk Bulgar hükümdarları isim listesi.
- 15 *Az Ösbolgarok temetkezési szokásai*. Izv. Etn. Muzej. VI. 1926 - Eski Bulgarların ölü gömme adetleri.
- 16 *A bolgar egyház kísérletei és sikerei hazánkban*. Száz. 1927-Yurdumuzda Bulgar kilisesinin denemeleri ve başarıları.
- 17 *A madarai lovas szikla dombörmü és magyar östörténeti vonatkozásai*. Ethn. 1927 - Madara süvarisi kaya kabartması ve onun Macar eski tarihi ile ilgisi.

- 18 *Esmedeme, Kisin, Kanar ösbolgar szavak* megfétese es etnografiai magyarázata. Plovdiv, 1928 - *Esmedeme, Kisin, Kanar* Eski Bulgar sözlerinin çözülmesi ve etnografik izahları.
- 19 *A madarai lovas felirata*. Szofia, 1928 - Madara süvarisi yazıtı.
- 20 *Die Inschrift der Reiterreliefs von Madara*. Sofia., 1928.
- 21 *AZ Özsbogárok első megjelenése makedoniában. A küver név magyarázata*. Makedonski Pregled IV/1928. - Eski Bulgarların Makedonyada ilk görünüşü ve *Küver* adının izahı.
- 22 *A dunai bolgárok nyelv maradványai*. izv. Balg. Arch. Inst. V. 1928-29. Szofia. Tuna Bulgarları dil bakiyeleri.
- 23 *Az Ösbolgárok műveltsége*. Szofia, 1929-Eski Bulgarların medeniyeti.
- 24 *Protobulgarologia*. Sofia, 1929.
- 25 *Madarai Ösbolgar emlékek és adalékok az Ösbolgárok kulturájához*. Godisn. Narodn. Bibl. Plodiv. za 1927 - Mgdaradaki eski Bulgar hatıraları ve eski Bulgarların kültürlerine dair yeni belgeler.
- 26 *Az Ösbolgárok vallása*, Otec Pajsij II, 1929 - Eski Bulgarların dini.
- 27 *Az Ösbolgárok*, Szofia 1929 - Eski Bulgarlar.
- 28 *Néhány szó az Ösbolgárok hadügyéről*. Szofia, 1929 A Eski Bulgarların harp usulleri hakkında bir kaç söz.
- 29 *Az Ösbolgárok nyelve*. Ucil. Pregled. Szofia - Eski Bulgarların dili.
- 30 *Hunok - e a bolgárok?* Ucil. Pregled. Szofia, 1929. - Bulgarlar Hunlardan mıdır?
- 31 *Le titre des Khans bulgares d'après l'inscription du cavalier de Madara. L'art byzantin chez les Slaves*. Uspenskij Emlékkönyv a Sorbonne Kiadásában. Paris. 1930.
- 32 *A tot osoh, haszon szó bolgar-tösök eredetije*. KCsA. II. 1930 - Fayda manasına gelen *Totca osoh* (asag) sözünün Bulgar-Türk menşei hakkında.
- 33 *A bolgár - török műveltség emlékei es magyar östörtenei vonatkozásúak*. *Les monuments de la culture protobulgare et leurs relations hongroises*. Budapest, 1931. Arch. Hung. VII.
- 34 *Kanitz Fülöp Felix a Balkan Kolombusa*. Budapest, 1932 - Kanitz Fülöp Balkanların Kristof Kolumbı.
- 35 *Kanitz Fülöp Felix élete és munkái*, Szófia, 1935 - Kanitz Fülöp Felix hayatı ve eserleri.

- 36 *Írásos emlékek Madarában*. Sbornik Madara I. Szófia, 1934. 262-359: 380-392; 419-428, - Madaradaki yazılı hatıralar,
- 37 *Asatásaim mumdzsilari holmokban*, Szófia 1934 - Mumcilar tepelerindeki kazılarım.
- 38 *Apropos des iscriptions protobulgares la basilique de Philippes*. Bull. de Corresp. Hellenique, 1935.
- 39 *A bolgár - törökök kapcsolatai a magyarországgal és a legújabb magyar östörténetkutatás*, Száz. 1935 - Bulgar Türklerinin Macaristanla rabitaları ve enyeni Macar eski tarih araştırmaları.
- 40 *Attila Sohn*: Írnik. Ung. Jb, 1936.
- 41 *Asatásaim Kirikaban*, Szofia, 1936 - Kirikadaki kazılarım.
- 42 *Die protobulgarische Titel Kanar*. Bizantinische Zeitschr. 1936.
- 43 *A bolgárok és magyarok müveltsége* - Bulgarların ve Macarların medeniyeti. Türkçe olarak. İstanbul, 1937.
- 44 *Die Kultur der Türko-Bulgaren, Ungarn und der verwandten Völker*. İstanbul 1937.
- 45 *Kavimler göçü Türk halklarının Avrupaya tesiri*. Türkçe. Henüz basılmamıştır.
- 46 *Az Ösbolgárok hadügye*. Szófia, 1938 - Eski Bulgarların harp usulleri.
- 47 *Az Ösbolárok kereskedelme, Russe*, 1939 - Eski Bulgarların ticareti.
- 48 *A bolgár - törökök szerepe és müveltsége*, Budapeşt, 1939 - Bulgar Türklerinin rolü ve medeniyeti.
- 49 *Ez Ösbolgárok történelmi jelentösége és müveltsége*, Szófia, 1940 - Eski Bulgarların tarihi önemi ve medeniyeti.
- 50 *Ez Ösbolgárok és Magyarok kapcsolatai Irannal*, Szofia, 1942 - Eski Bulgarların ve Macarların İran ile rabitaları.
- 51 *Az Ösbolgár hadsereg ruházata és fegyverzete*. Szofia, 1942 - Eski Bulgar ordusunun kifayeti ve siláhları.
- 52 *Magyarok és Bolgárok*, Budapest, - 1942 Bulgarlar ve Macarlar.
- 53 *Bulgaren und Ungaren*, Bp. 1942,
- 54 *Bulgarların eski tarihi ve Macarların eski tarihi*. Türkçe henüz basılmamıştır.
- 55 *Bulgar - Macar eski tarihi münasebetleri hakkında İstanbul Üniversitesinde on konferans*. İstanbul, 1946,

- 56 *A nagyszentmiklósi kincsrejtély megfészesének útja*. Arch. Ert. 1950, I. - Nagyszentmiklós hazinesindeki yazılarla ilgili sırım çözülmesinin yolu.
- 57 *Zalavari asatások előzetes jelentése 1951-52. évről*. Arch. Ert. 1953, I. - Zala kalesi kazıları hakkında ilk rapor.
- 58 *A IX-XI. Századi hazai régészeti anyag kritikai kiadásához*. Folia Arch. uj. folyam. VI, 1954. - Yurdumuzdaki IX-XI asırlar arkeolojik malzemenin tenkidli tabı hakkında.
- 59 *Les fouilles de Zalavar 1951-53*. Paport preliminaire, Acta Arch. 4, 1954.
- 60-61. *Avar-bizanci kapcsolatok és bolgár allamalapítás*. Acta Arch. 5, 1954, Arch. Ert. 1955, I. - Avar Bizans münasebetleri ve Bulgar devletlerinin kuruluşu.

Elyazısı halinde kalan eserleri

- 1 *Honfoglaló magyarok es hazai Szlávok* (Studia Slavica için) - Yurt kuran macarlar ve yurdumuzdaki slavlar.
- 2 *A honfoglaló magyarok és a magyar-szlav együtélés problemái* - Yurt kuran Macarlar ve Macar - Slav müşterek hayat meselesi.
- 3 *A Karpatmedence a IX. században*, - IX. asırda Karpat havzası.
- 4 *Milyen lakosságot találtak a honfoglalók a Dunántulon?* - Yurt kuran Macarlar Tuna o bir tarafında hangi kavimleri buldular?,
- 5 *A keleteuropai népek ruházata és hatása a Nyugat öltözködésére*. - Doğu Avrupa kavimlerinin giyimi ve Batı geyinişine tesiri.
- 6 *A török népek ija* - Türk kavimleri yayı.
- 7 *Zalavar monográfiája* - Zala kalesi monografisi.
- 8 *IX-XI századi hazai régészeti anyag corpusa* - IX-XI asırlara ait yurdumuzdaki arkeolojik eserler korpüsü.
- 9 *A hunok régészeti hagyatékáról* - Hunlardan kalan arkeolojik eserler.
- 10 *A mohacsi honfoglaló temető* - Mohaçdaki yurt işgali zamanına ait mezarlık. v.s.